

A-65707

2005. aasta arheoloogiliste välitööde tulemused

Results of archaeological fieldwork in 2005

Reinhard JONHANSON and Martin YULIN

Archaeological excavations at Jägala Hillfort

Arheoloogilised välitööd Jägalas hüüdnägil

Andres THAURI and Kristina JONHANSON

Archaeological research on Käraste, Mätsküla and Karkla hillforts

Arheoloogilised välitööd Kärastes, Mätskülas ja Karklas

Julius LÄH and Margat LÄHEMAN

New investigations at Sassi hillfort of 2005-2006 in Kõrre

Uus uuritud Põhja-Eesti hõlväin Sassi Kõrres

Margo KORSJA, Julius LÄH, Karin TÄRRE and Ülle TAMLA

Ringwall enclosure of Laps in Pärnu linn Southern Harbours

Lapsi ümbritseva ringseina arheoloogilised välitööd

Detl MÄRK

Über die Funktion der Neolithischen Hügel in Estland

Estlanti hõlväinade funktsioonid ja eesmärgid

Margo KORSJA

Excavations on the coast of Pühjaku and Mõisa harbours

Pühjaku ja Mõisa rannapiirkonnas läbi viidud välitööd

Margo KORSJA

Archaeological investigations on the coast of Puhk Bay in Harjumaa

Arheoloogilised välitööd Puhk-Bay rannapiirkonnas

Margo KORSJA and Margo KORSJA

Archaeological investigations in the surroundings of Märjavi and Tõrva

Arheoloogilised välitööd Märjavi ja Tõrva lähedal

Andres THAURI and Riina BERNDIA

Archaeological investigations carried out by the University of Tartu in 2005

2005. aastal Tartu ülikooli arheoloogilised välitööd

Julius LÄH and Ülle TAMLA

Archaeological investigations at Lai Street in Tartu

Arheoloogilised välitööd Lai tänaval Tartus

**ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS**

**ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA**

2005

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2006

© 2006 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia

Esikaas: Hilisviikingiaegne kõrva- või oimurõngas.
Rekonstruktsioon 2005. a. avastatud Ubina hõbeaardes
sisalduva fragmendi põhjal. Joonistanud Kersti Siitan.
Cover: Earring or temple ornament from Late Viking Age.
Reconstruction based on the fragment from the silver board
of Ubina discovered in 2005. Drawing by Kersti Siitan.

Tagakaas: Tartust Tähtvere tänavalt 2005. a. leitud 15. saj.
haruldase savikannu kild.
Back cover: Fragment of stoneware goblet from the 15th century.
Stray find from Tartu, Tähtvere Street in 2005.

Toimetuskolleegium:

Ants Kraut
Erki Russow
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Kalev Uustalu
Heiki Valk

Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
e-mail: info@muinas.ee

Kujundus ja küllendus:

Jaana Kool

ISSN 1406-3972

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU
SUNDASEMPLAR

INTERESTING COIN FINDS OF 2005

Mauri KIUDSOO

*Tallinna Ülikooli Ajaloo Instituut (Institute of History, University of Tallinn)
Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti (Estonia)
mauri.kiudsoo@mail.ee*

Among the finds brought to the numismatic collections of the Institute of History in 2005 the **silver hoard of Ubina** (AI 6717) deposited in the ground at the beginning of the 12th century (*tpq* 1106?) deserves special attention. It is remarkable that the previous Late Viking Age hoard (*tpq* 1128; AM 25519), which reached museum collections more than twenty years ago, came to light in Kose, located at a distance of only 10 km from Ubina (see for more: Leimus 1986). The silver hoard of Ubina and the rescue excavations undertaken to recover it are more closely discussed in a special article in the present volume (see pp. 237).

Of the coins discovered in archaeological excavations of 2005 so-called wire kopeks deserve special discussion. The name of wire kopeks (Ger. *Tropfkopeken*) is derived from their minting technology: in late medieval Russia the course of minting was quite different. Until the reforms of Peter I coins were minted of wire: silver wire of required diameter was drawn and cut into pieces with scissors, flattened with a hammer and then minted (Спаский 1970, 99–101). Although Estonian hoards contain masses of wire kopeks¹ they occur rarely in other types of archaeological finds (e.g. stray finds, grave and votive finds). This can be explained with the high quality of silver of these Russian coins, which made them highly valued possessions.

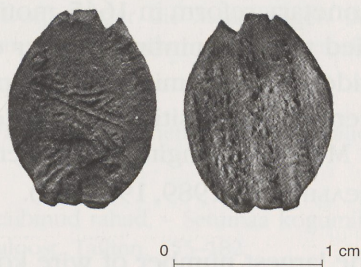

Fig. 1. Wire kopek of copper found from the bishop's castle of Vastseliina.

Joon. 1. Vastseliina piiskopilinnuselt avastatud vasest traatkopikas.
(TÜ 1435: 80.)

At the present stage of investigations we may assert that Russian kopeks and den-gas first appear in Estonian hoards in 1570s. Although wire kopeks do not occur in all coin hoards of that period, they are spread quite evenly all over Estonia (Kiudsoo 2003, 160). During the Polish-Swedish war almost the whole Estonia still belonged to the circulation area of Russian kopeks but their relative importance in hoards varies greatly (Kiudsoo 2000, 14–15, Appendix II: 1). In SE Estonia hoards have been discovered consisting of Russian coins only. On one hand the

¹ The largest and bulkiest coin hoard of Estonia is known from the beginning of the 18th century: two iron cauldrons which belonged to the hoard discovered from Râpina could have held about 40 kg of wire kopeks (Hartmann 1871, Bd. X: 69; Sb. GEG 1870, 36, 40).

mass occurrence of wire kopeks can be related to the stay of Russian troops in Estonia but on the other hand peaceful economic relations should not be completely excluded. This aspect can be observed particularly in SE Estonia (Kiudsoo 2003, 196), since already in the Middle Ages the activities of Russian tradesmen in the diocese of Tartu was livelier than in other parts of Old Livonia (Selart 1998, 84–85).

As for wire kopeks made of copper, they are extremely rare in Estonia. Before 2005 the author of the present paper knew about one hoard/purse found in a yard in Rüütli Street, Tartu, containing only copper wire kopeks (TMA 92: 1779/1–72) and one votive coin (?) from Siksali Kirikumägi (Kiudsoo 2004, Appendix II: 138).

Copper as a material for wire kopeks was at that time absolutely uncommon in Russia (but not in Livonia²). The czar Aleksei Mikhailovitsch namely carried out monetary reform in 1645, motivated by the shortage of money caused by war. He tried to start minting copper coins of equal value with silver ones. But copper, widely used in mints of Europe since the 17th century, soon evoked discontentment and opposition on a wide scale in Russia. In 1662 copper mutiny broke out in Moscow, bringing a rapid end to the minting of copper kopeks (see for more Мельникова 1989, 196–206).

The largest number of wire kopeks from archaeological fieldwork of 2005 came to light in the bishop's **castle of Vastseliina**. Of the 39 coins found there, 10 were wire kopeks. The remarkable fact is that eight of them were made of copper³. The coins discovered in the castle of Vastseliina present a vivid example of the fact that the coin complexes of hoards often do not coincide with stray, votive and grave finds. Therefore, coins from beyond hoards always must be included in the analysis of circulation areas of any currency, to get a truthful picture.

One hoard consisting of wire kopeks (AI 6732: 1–27) was discovered on the territory of Vaino or Kalmemäe farm in **Koruste village** of the former Rõngu parish. At least a dozen early post-medieval coin hoards are known to be found from the surroundings of Koruste.⁴ This is apparently due to the Riga – Tartu road, one of the most important communicating roads in Old Livonia, passing through the region. The discovery of hoards of that period indicates the extent of the perils of war, and the existence of larger communicating roads rather than wealth of local population (Kiudsoo 2005, 155). The castle of Rõngu, built in the 14th century to

² In Sweden, which in the 17th century also ruled over Estonia, copper coins were minted since 1624 and, owing to the wages paid to the army, Estonia was soon inundated with them (Platbärzdis 1968, 24).

³ TÜ 1435: 9, 11, 19, 21, 27, 38, 50, 80.

⁴ The information contains in the manuscript catalogue of early post-medieval hoards compiled by the author of the present paper.

guard an important crossroad, was also heavily damaged in the Livonian War (1558–1583) (Aluve 1993, 17).

A map of the site of discovery was added to the 27 coins sent to the Institute of History by anonymous persons. This map also included some archaeological(?) sites still unrecorded. The latest coins of the Koruste hoard were minted in 1560s/1570s. The fact that the find contains invariably only wire kopeks makes the integrity of the hoard doubtful. As could be read in the survey of the circulation area of Russian coins, early post-medieval hoards consisting invariably of wire kopeks come from the immediate neighbourhood of the eastern border of Estonia.

References

Aluve, K. 1993. Eesti keskaegsed linnused. Tallinn.

Hartmann, H. E. 1871. Das Vaterländische Museum zu Dorpat oder die Sammlungen der gelehrten Estnischen Gesellschaft und das Central-Museum vaterländischer Alterthümer der Kaiserlichen Universität zu Dorpat. Verh. GEG. VI, 3/4.

Kiudsoo, M. 2000. Eesti mündiaarded 17. sajandist. Väaringud ja nende käibeareaalid. Peaseminaritöö. Tartu. (Manuscript in TÜ.)

Kiudsoo, M. 2003. Setumaa mündiaarded. 14.–18. sajandil käibinud rahad. – Setumaa kogumik, 1. Uurimusi arheoloogiast, numismaatikast, etnoloogiast ja ajaloo. Tallinn, 155–182.

Kiudsoo, M. 2004. New interesting coin finds in 2003. – AVE, 2003, 201–205.

Kiudsoo, M. 2005. Eesti kagunurga aardeleiud (Vastseliina–Alüksne keskaegne ühendustee). – Setumaa kogumik, 3. Uurimusi Setumaa loodusest, ajaloo ja folkloristikast. Tallinn, 138–169.

Leimus, I. 1986. Der Münzfund von Kose aus dem zweiten Viertel des 12. Jahrhunderts. Tallinn.

Platbärzdis, A. 1968. Die königlich schwedische Münze in Livland. Das Münzwesen 1621–1710. – Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Antikvariska serien, 20. Stockholm.

Sb. GEG 1870.

Selart, A. 1998. Eesti idapiir keskajal. Tartu.

Кйудсоо М. 2003. Русские проволочные копейки и Эстония. – Одиннадцатая Всероссийская Нумизматическая Конференция. Санкт-Петербург 14–18 апреля 2003 г. Тезисы докладов и сообщений. Санкт-Петербург, 195–196.

Мельникова А. С. 1989. Русские монеты от Ивана Грозного до Петра Первого. Москва.

Спаский И. Г. 1970. Русская монетная система. Ленинград.

2005. AASTAL LEITUD HUUVITAVAMAD MÜNDID

Mauri KIUDSOO

2005. aastal Ajaloo Instituudi numismaatikakogusse laekunud leidudest pälvib erilist tähelepanu 12. saj. alguses (*tpq* 1106?) maapõue jäänud **Ubina** hõbeaarde sisu. Kuna selle aarde leidmisest ja müntidest on käesolevasse üllitisse koostatud eraldi artikkel (vt. lk. 237 jj.), ei käsitleta Ubina rahasid siinses ülevaates.

2005. aasta arheoloogilistel kaevamistel avastatud müntidest väärivad eraldi märkimist nn. traatkopikad. Traatkopikad (sk. *Tropfkoeken*) on oma nime saanud valmistamistehnoloogiast: hilis-keskaegsel Venemaal toimus müntimine kuni Peeter I reformideni hoopis teistviisi kui mujal: hõbedast venitati paraja paksusega traat, mis seejärel lõigati kääridega tükkideks, löödi haamriga lame-daks ja vermiti. Kuigi Eesti aaretel leidub traatkopikaid massiliselt, esineb taolisi verminguid muus arheoloogilises materjalis (näit. juhu-, kalme- ja ohvrileiud) harva. See asjaolu on seletatav Vene mün-tides sisalduva hõbede kõrge puhtuseastmega, mis muutis sellised vermingud rahva seas kõrgelt hin-natuks. Mis puutub aga vasest valmistatud traatkopikatesse, siis neid kohtab Eestis haruharva. Enne 2005. aasta arheoloogilisi välitöid oli käesoleva artikli autoril andmeid vaid Tartu Rüütli tänava hoo-vist saadud, ja üksnes vasest traatkopikaid sisaldanud ühe aarde/rahakoti ning ühe Siksäli kirikumäe ohvrimündi(?) kohta.

Vasest traatkopikad olid valmistatud tollaste venelaste (kuid mitte liivimaalaste) jaoks ebaharilikust metallist. Nimelt viis tsaar Aleksei Mihhailovitš 1654. aastal sõdadest tingitud rahapuudusest tulene-valt läbi rahareformi, millega üritati muuhulgas lüüa ka hõbedaga samaväärset vaskraha. 17. sajandil Euroopas laiemalt kasutusele võetud vask tekitas aga ka Venemaal kiiresti laialdast rahulolematust ja vastuseisu. 1662. aastal puhkes Moskvas nn. vasemäss, mis tegi taoliste vaskkopikate löömisele kiire lõpu.

2005. aastal toimunud arheoloogilistel välitöödel leiti kõige rohkem traatkopikaid **Vastseliina piiskopilinnuselt**. Seal avastatud 39 mündi hulgas oli kümme taolist eksemplari. Tähelepanu-väärne on asjaolu, et kogunisti kaheksa Vastseliinast päevavalgele tulnud traatkopikat olid vasest. Vastseliina linnuselt avastatud mündimaterjal on järjekordne kujukas näide selle kohta, et Kagu-Eestis, kuid ka mujal, ei kattu aaretel sisalduv mündimaterjal sageli juhu-, ohvri- ning kalmeleidude omaga. Sestap peab raha käibeareaalide analüüsimisel tõe huvides kaasama ka väljastpoolt aarde-leide pärinevad vermingud.

Üks traatkopikatest koosnenud aare (AI 6732) avastati 2005. aastal end. Rõngu kihelkonnast **Koruste külast** Vaino või Kalmemäe talu maalt. Koruste ümbruskonnast on teateid vähemalt tosi-na varauusaegse mündiaarde kohta. See asjaolu on seletatav piirkonda läbinud Vana-Liivimaa ühe olulisema, Riia - Tartu maismaateega. Tolleaegsete varanduste leidmine ei osuta aga mitte niivõrd kohaliku elanikkonna jõukusele, vaid pigem sõja vms. kaasnenud hävingu suurusele ja suuremate ühenduste olemasolule. 14. sajandil tähtsa teederisti valvamiseks püstitatud Rõngu linnus sai samuti Liivi sõjas (1558-1583) tugevalt kannatada.

Anonüümsete isikute poolt Ajaloo Instituuti saadetud 27 vermingu juurde oli lisatud Koruste lei-u-koha skeem, millele olid kantud ka mõningad senini registreerimata arheoloogilised (?) objektid. Koruste aarde hiliseimad mündid on löödud 1560/70. aastatel. Selle aarde terviklikkuses sunnib kahtlema asjaolu, et leid koosneb eranditult traatkopikatest. Nagu me aga eelnevalt esitatud Vene rahade käibeareali kokkuvõtlikust ülevaatest lugeda võisime, pärinevad üksnes traatkopikatest moodustunud tollased aarded Eesti idapiiri vahetust lähedusest.